

OBECNÁ UČENÍ, AKADEMICKÁ OBEC A SPOLEČNOST: OTÁZKY BEZ ODPOVĚDÍ?

Zdeněk Strakoš

Když římský a český král Karel IV. 7. dubna 1348 zakládal obecné učení v městě Praze, učinil tak dle svých slov ve snaze o povznesení království, aby bylo „...náležitě ozdobeno řadou moudrých mužů... aby se znalostí věd vzdělali ti, jež vrozené bystré nadání činí zralými k zdravému úsudku... aby dokonce mohli být hrdi na to, že mohou jiné z ciziny zvát k této půvabné vůni a k účasti na takovém vděku“. Zakladatelské úsilí Karlovo můžeme vzhledem k tehdejšímu pojetí obecného učení považovat také za položení základu obecného pěstování vědy jak v zemích Koruny české, tak v celé tehdejší Říši. Věda, neoddělitelně spojená s hledáním pravdy, stejně jako akademická obec, utvářená univerzitou jako nedělitelné společenství, měly vedle své svobody a autonomie vymezenou vznešenou úlohu služby společnosti.

Zamysleme se nad výše uvedenými citáty a nad trváním jejich poselství v čase.

Cílem je obecné povznesení.

Pokud v naší zemi stále ještě nějaké obecné pojetí vědy existuje (už nějakou dobu je zvykem na oficiální úrovni hovořit a psát jen o výzkumu, vývoji a inovacích), kolik obecného povznesení v sobě obsahují jeho cíle? Obecné povznesení není totéž co zvýšení ekonomické efektivity či růst HDP. Obecné povznesení není možné bez svobodně přijaté, zodpovědné, tvůrčí a iniciativní služby. Služba není posluhování vynucované tlakem či okolnostmi. Kdo vyžaduje posluhování, neumožňuje rozvinutí služby.

FOTO: ARCHIV UK

Podívejme se především každý sám na sebe. Nakolik máme uvnitř naší akademické obce na mysli obecné povznesení a službu ideálu vzdělanosti včetně jeho mravního rozměru, tak jak byl chápán největšími intelektuálními postavami od antických dob? Co považujeme za úspěch? Co má v našich očích cenu?

Prostředkem je moudrost.

Ptáme se ještě vůbec, co je to moudrost? Určitě to není učinnost měřená sumou získaných poznatků zvyšujících kvalifikační pracovní síly či umožňující lepší společenské uplatnění. Ani nejvyšší možný počet citací či patentů nevyovídá o moudrosti. Chytrost v provádění toho či onoho za účelem uznání, úspěchu, zajištění postavení či výhod také není moudrost. V jakém vztahu je učenost k moudrosti? Chce vůbec ještě někdo po vědcích, aby pěstovali moudrost? A je ve vědeckém prostředí samotném patrná snaha moudrost pěstovat?

Moudrost přesahuje veškerou vědu a není možná bez pokory. O pokoru nestojíme. Sami sebe bereme příliš vážně. Stěží tak můžeme pěstovat moudrost, i kdybychom chtěli.

Nejsou naše diskuse namísto pokusů o hledání moudrosti příliš často jen mimoběžnými řečmi s cílem vyhrát, prosadit se a prezentovat sebe sama? Vrátime-li se k počátkům univerzitního systému, byli bychom schopni postavit se s logikou našich argumentů a s naší úrovní formulování myšlenek logické argumentaci středověkého bakaláře, mistra či doktora? Na skutečnou učenou disputaci už nemáme při všech našich jednáních a projednáváních čas. Máme na ni vůbec ještě intelektuální schopnosti?

Měřítka není geograficky omezené.

Jiné z ciziny zvát k účasti na tom nejlepším, co existuje. Jaká jsou naše měřítka? Nehovoříme o světovém uznání, zatímco jde o uznání lokální svým významem, trváním i zeměpisnou polohou? Nestává se, že jde o světové a časem prověřené uznání, a nehovoříme o něm s vážností téměř vůbec? Hovoříme-li o uznání, o uznání čeho vlastně jde?

Podmínkou je bystré nadání.

Nadání není oprávněním k povyšování se nad jiné v žádném smyslu. Jeho rozvinutí a vzdělání ve znalosti věd může umožnit jeden potřebný druh služby obecnému povznesení. Čím bystřejší nadání, tím je odpovědnost a závazek vůči celku větší. Nebo má být nadání bráno pouze jako prostředek k osobnímu prospěchu a prosazení se? V obecném zmatení pojmů zaměřujícím úspěch, postavení a hodnotu člověka lze nadání v tom či onom rovněž považovat za věc nároku. Není to jen logickým vyústěním omezeného nazírání na člověka a na jeho hodnotu odvoзованou od uplatnění na společenském trhu?

Jež nadání činí zralými ke zdravému úsudku.

Jak často zvuk hlasitě či opakovaně vyslovaného převládá nad zdravým rozumem a úsudkem? Jsme ochotni jít proti proudu? Jsme schopni snést přehlížení nebo i posměch s tím spojený? Ukazujeme svoji zralost tím, že mluvíme jen tehdy,

máme-li čím přispět, nebo mluvíme i tehdy, když se hlavně sami chceme slyšet? Snažíme se při vytváření vlastního úsudku pochopit, v čem spočívá různost stanovisek a jaká je váha argumentů našeho oponenta?

Současná situace vědy (ale nejen vědy) není dílem náhody ani vnějšího škůdce bez naší viny. Podílíme se na ní svou činností a také nečinností. Některé instituce zůstávají hodně dlužny. Jsme příliš často a příliš hluboce rozděleni; ve svých postojích a stanoviscích se mnohdy vymezujeme uvnitř akademické obce vůči sobě navzájem. Téměř zcela zmizela vzájemná důvěra a souzáležitost. Zdá se, že i v akademické obci bylo obecné povznesení z velké části nahrazeno partikulárním zájmem a prospěchem. Ojedinelé velké skutky nemohou zakrýt celkový stav. Řád věcí, ve kterém slova nejsou vyprazdňována, dané slovo platí a dohody jsou dodržovány, není samozřejmostí, ale věcí snůlků. Neměl by být věcí každého z nás?

Akademická obec má vůči sobě samé, vůči své zemi a vůči světu mravní a intelektuální povinnost, která je ve svých souvislostech a důsledcích mnohem důležitější než shromažďování a vyučování jakkoli objevených nových poznatků. Snažme se ji naplňovat ve svém okolí a v celé akademické obci tak, jak nás zavazuje zakladatel Univerzity Karlovy (jakož i zákon o vysokých školách). Snažme se o kultivaci naší akademické obce projevoáním vzájemné úcty a respektu. Současně s tím žádejme po společnosti vytváření podmínek pro naši službu, včetně spravedlivé odměny.

Společnost, která si neváží životně důležité služby založené na vzdělání, poctivosti a mravních hodnotách (což se projevuje kupříkladu ve finančně katastrofálním postavení mladých lékařů a dlouhodobém nedocnění práce učitelů), nečeká žádná světlá budoucnost. Nezávisle na tom, jaký je odhad růstu HDP v příštích letech.

Jen k vyučování v účelově zaměřených dovednostech není univerzit potřeba. Chce-li však společnost žít, nejen (byť v blahobytu) živořit k úpadku, neobejde se bez univerzit spojujících hloubku vzdělání a pěstování svobodného kritického ducha s mravním zakotvením a úctou k druhému i při nesouhlasu. Je si toho vědoma? Jsme si toho vědomi my, členové akademické obce?

prof. Ing. Zdeněk Strakoš, DrSc.

Autor eseje je členem Vědecké rady UK a Katedry numerické matematiky MFF UK. Vystudoval obor Matematické inženýrství na Fakultě jaderné a fyzikálně inženýrské ČVUT, pak byl zaměstnán v tehdejší Středisku výpočetní techniky, současném Ústavu informatiky AV ČR. Vědecky a pedagogicky působil na několika vysokých školách v České republice a celkem čtyři roky na dvou univerzitách v USA. Odborně se zabývá hlavně analýzou výpočetních metod.